

УДК 81'373.232.1 (=161.2)

doi: <http://dx.doi.org/10.30970/vpl.2019.71.10322>

СТРУКТУРУВАННЯ ПРИЗВИЩ В УКРАЇНСЬКІЙ ТА ЗАРУБІЖНІЙ ОНОМАСТИЦІ

Оксана Черноус

*ПВНЗ “Кропивницький інститут державного та муніципального управління”,
кафедра філософських та гуманітарних дисциплін,
вул. Миколи Левитського, 73, Кропивницький, Україна, 25026,
тел. (0 522) 27 46 40
e-mail: trolly@ukr.net*

Проаналізовано практику використання в українській та зарубіжній ономастиці типології прізвищ, представленої чотирма групами онімів (похідні від особових імен, топонімів, назв професій, прізвиськ), виявлено деякі термінологічні розбіжності, відмінності в подальшому членуванні означених груп на підгрупи.

Ключові слова: українська ономастика, зарубіжна ономастика, прізвище, типологія, група прізвищ.

Постановка проблеми, мета дослідження. Питання створення стрункої, логічної, послідовної типології прізвищ належить до кола найбільш актуальних в українській ономастиці. Наукові пошуки у цій царині були розпочаті ще наприкінці XIX ст. одночасно з виникненням наукового інтересу до цього класу онімної лексики. Перші спроби упорядкувати зібраний фактичний матеріал зробили М. Сумцов, В. Охримович, К. Кахникевич, Й. Ролле. Вагоміші напрацювання в плані систематики прізвищ фіксуються вже в XX ст. завдяки тривалому ґрунтовному вивченню різних аспектів виникнення і становлення прізвищ, спостереження за специфікою їх функціонування в різні хронологічні періоди, що цілком очевидно спонукало дослідників до пошуку найбільш оптимальних способів їх групування. З-поміж багатьох класифікаційних схем привертає увагу типологія прізвищ, репрезентована чотирма групами, яка не набула поширення в українській ономастиці, проте є активно використовуваною зарубіжною науковою спільнотою. З огляду на це, вважаємо за необхідне поглибити відомості про практику застосування означеної типології прізвищ в національній та зарубіжній антропоніміці та зробити висновки щодо характеру її функціонування, що і є метою нашої наукової розвідки. Реалізація поставленої мети вимагає виконання таких завдань: 1) виявити випадки використання аналізованої типології в українській та російській ономастиці; 2) описати практику застосування аналізованої типологічної схеми в наукових публікаціях та лексикографічних працях західноєвропейських ономастів; 3) простежити зміни в термінологічному оформленні класифікації прізвищ; 4) дати характеристику складовим елементам груп.

Актуальність дослідження. Типологія прізвищ, представлена чотирма групами, раніше не була предметом спеціального ономастичного вивчення.

Дослідження практики її застосування в українській та зарубіжній ономастиці сприятиме поглибленню знань про різні способи групування онімного матеріалу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Можливості групування прізвищ з урахуванням семантичної специфіки слів, які є їх твірними основами, досліджували А. Бах, М. Бірила, В. Никонов, Ю. Редько, О. Суперанська, П. Чучка та інші вітчизняні й зарубіжні мовознавці. Різні аспекти структурування прізвищ (аналіз становлення різних класифікаційних схем, їх порівняльний аналіз) в межах дисертаційних робіт реалізували Ю. Бабій, Н. Булава, Л. Кравченко, Ю. Новикова, Р. Падалка та інші.

Виклад основного матеріалу. Первинні регіональні дослідження прізвищевого фонду українців датуються кінцем XIX ст. (А. Степович, М. Сумцов, В. Охримович, В. Ястребов, К. Кахникевич, М. Зубрицький, Й. Ролле), однак класифікацію з чотирискладовою структурою уперше зафіксовано в ономастичних матеріалах саме на початку XX ст. Ідеться про типологію прізвищ, описану І. Крип'якевичем у 1907 р. у праці “Львівська Русь в першій половині XVI в.”. Дослідник виокремив чотири групи прізвищ, вдаючись до аналізу антропооснов та частково мотивів іменування: 1) “назвиска від ремесла”; 2) “назвиска родові”; 3) “назвиска від місцевостей”; 4) “прозвиска” [2: 12–13].

До першої групи І. Крип'якевич уналежнив антропоніми на кшталт *Крамар, Токар, Прасол, Щитник, Решітник*, які, за його спостереженням, вже почали “дідичитись”, тобто передаватися в спадок, успадковуватися [3: 84]. Ця група є досить однорідною в лексико-семантичному плані: усі уналежені до її складу оніми зберегли в своїх основах назви, що позначають трудову діяльність людини, тож провідним принципом формування цієї групи є семантика антропооснов. Прізвища другої групи є суто відіменними утвореннями, етимонами для яких стали особові імена найближчих членів родини, а саме: ім'я батька для іменування осіб чоловічої статі та ім'я батька або чоловіка для номінації жінок. Такі оніми розмежовано на кілька підгруп: а) назви жінок, мотивовані особовим найменням чоловіка, що “мають наросток -ова: Анастазія *Данилова*, Анна *Іванова*, Федя *Тимкова*, Настя *Ониськова* і ин., або (рідше) наросток -ина: Гаська *Микулчина*, Настка *Картина*...”; б) прізвища доньок, утворені від особового імені батька, які “кінчать ся наростком -івна: Маруся *Павликівна*, Іуця *Іванківна*, Полонка *Паньківна* і ин. або (раз лише згадане) на -анка: Уляна *Захарчанка*”; в) назви синів, похідні від імені або прізвиська батька, на -ович або -ич: Андрій *Ількович*, Васька *Сидорович*, Іван *Андрійкович*, Сенько *Бідонович* [2: 12]. Дослідник скомбінував кілька критеріїв для формування цієї групи – лексико-семантичний, словотвірний (означено продуктивні суфікси для кожної моделі), мотиваційний (враховано відношення, релевантні мотивації присвоєння імені денотату). Третю групу склали “назвиска від місцевостей” (*Луцький, Добромильський, Городоцький, Засковський, Красовський*), механізм творення яких досить докладно описаний І. Крип'якевичем: “Мішане беруть назвиска від тих сіл чи міст, з котрих зайшли до Львова за доданням наростка -ський” [2: 13]. Згадано також про поступову трансформацію таких онімів із приіменних утворень у спадкові назви. Основним критерієм уналежненням антропонімів до цієї групи є суфікс -ський, причому автор керувався цим принципом навіть тоді, коли точне місце походження носія йому не було відоме: “Від місцевостей мабуть пішли також такі назвиска як *Мороховський, Мищовський, Білинський* і інші” [2: 13]. До четвертої групи І. Крип'якевич зарахував усі прізвища, що постали в результаті народної іменотворчості. Номінаторами в таких випадках здебільшого виступали сусіди або

“вулиця”: Білий, Чорний, Великий, Лисий; Сорока, Сокіл, Муха, Баран, Жучок; Шляхта, Козик, Клопіт, Піріг, Шпунт, Кабат, Підковний, Гордоступ, Суховерх, Рідкийгорох.

Попри те, що описана І. Крип’якевичем типологія українських прізвищ видається доволі логічною, стрункою та відображає основні типи тогочасних українських прізвищ, вона не набула поширення в національній ономастиці. Загальне визнання здобула інша класифікація, у якій так само семантика прізвищевих основ є системотвірним чинником, але прізвища згруповані за двома типами з подальшим членуванням кожного з них на складові: 1) прізвища, в основі яких відображено онімну лексику; 2) прізвища, в основі яких відображено апелювативну лексику (Б. Близнюк, Н. Булава, Г. Бучко, І. Ільченко, Л. Кравченко, С. Панцьо, Г. Панчук, В. Познанська, С. Шеремета).

У російській ономастичній традиції аналізована чотирирівнева класифікаційна схема спорадично фіксується в працях другої половини ХХ ст. Російський дослідник О. Трубачов у дослідженні “Из материалов для этимологического словаря фамилий России (Русские фамилии и фамилии, бытующие в России)” (М., 1968 р.) назвав її “некой общей классификацией”, яку загалом можна застосувати до прізвищ будь-яких народів [4: 11–12]. Однак, за його спостереженням, розподіл прізвищ на похідні від хресних імен, від назв професій, від назв місць та від прізвищ найбільшою мірою відповідає складу та походженню саме французьких, англійських і німецьких родових назв, а також польських і чеських, та не може беззастережно застосовуватися до всього діапазону російських прізвищ. Дослідник аргументував це тим, що система російських прізвищ репрезентована переважно першим, другим і четвертим типами, тоді як оніми, мотивовані назвами місцевості, майже не зафіксовані в старому прізвищевому фонді, окрім поодиноких випадків власних назв стародавніх дворянських родів. Усі інші виявлені прізвища такого типу, на думку О. Трубачова, варто уналежнювати до спектру новіших утворень.

У фундаментальній праці “Русские фамилии” (Москва, 1989 р.) знаний російський лінгвіст Б. Убенгаун так само акцентував увагу на тому, що “между русским и западноевропейскими языками – например, английским, французским или немецким – есть существенная разница в том, каким образом имя становится фамилией” [5: 2]. Конкретизуючи, автор наводив як приклад широковживані в європейських мовах прізвища, мотивовані індивідуальними іменами без спеціального морфологічного оформлення або за допомогою таких елементів, які є абсолютно нехарактерними для російської антропонімії. Не залишився поза його увагою також значно ширший спектр варіантів прізвищ у російській антропонімії за рахунок здатності лексем відмінюватися на протигагу їх незмінній, єдиній формі, що слугувала основою для творення прізвищ у європейських мовах. Попри це в означеній вище праці Б. Убенгаун розподілив зафіксовані прізвища саме за цими чотирма традиційними семантичними типами відповідно до їх творення від хрестильних імен, назв професій, географічних назв і прізвищ [5: 3]. У межах групи відпрізвищових прізвищ науковець виокремив 13 підгруп: 1) прізвища, утворені від слів на позначення родинних відносин; 2) від слів на позначення соціального стану особи; 3) утворені від назв частин тіла; 4) від назв тварин; 5) від ботанічних термінів; 6) від назв харчових продуктів та напоїв; 7) від назв тканин, одягу, головного убору, взуття; 8) від назв житлових і господарських будівель; 9) від назв знарядь праці та предметів домашнього вжитку; 10) від назв транспортних засобів; 11) від назв зброї

та обладунків; 12) від назв різноманітних предметів; 13) від абстрактних іменників. Окремим розділом було подано штучні утворення, до яких зараховані прізвища, що виникли як готові форми, а саме: 1) прізвища духовенства, утворені в XVIII–XIX ст., 2) прізвища, присвоєні позашлюбним дітям; 3) псевдоніми; 4) прізвища, створені письменниками для своїх літературних героїв; 5) усвідомлено змінені прізвища.

Спостереження російських дослідників щодо якнайкращого пристосування цієї типології до прізвищ деяких європейців та слов'ян, підтверджують ономастичні дослідження та лексикографічні праці, видані в різні хронологічні періоди в Європі.

З-поміж них привертає увагу перше та друге видання праці британського дослідника Ч. У. Бардслі (C. W. Bardsley) під назвою "English Surnames: Their Sources and Significations", опубліковані ще за десятиліття до появи перших етнографічних розвідок з української ономастики (London, 1873, 1875). Доповнене та вдосконалене відповідно до рекомендацій рецензентів друге видання обсягом у майже 600 сторінок становить комплексне дослідження англійського прізвищевого фонду, у якому автор дав критичну оцінку здобуткам попередників (W. Camden, R. Verstegan, M. A. Lower) та означив роботи, які послуговували теоретичним підґрунтям для студіювання англійських прізвищ, провів лексико-семантичний та етимологічний аналіз значного за обсягом фактичного матеріалу, уклав реєстр прізвищ, а також структурував усю сукупність зафіксованих прізвищ у п'ять груп. Назви для кожної з них, за твердженням автора, він добирав самостійно з урахуванням таких вимог, як стислість, лаконічність, зручність [7: VII, 7]. У результаті типологія прізвищ набула такого вигляду (зادля збереження точності поданої інформації після викладу назв українською мовою зазначаємо їх в дужках мовою оригіналу): 1) хрестильні та особові імена (baptismal or personal names); 2) відлокальні прізвища (local surnames); 3) назви посад (official names); 4) прізвища за родом діяльності (occupative surnames); 5) відпрізвиськові прізвища (sobriquet surnames or nicknames). На думку Ч. У. Бардслі, абсолютно всі прізвища в усіх країнах Європи можуть бути уналежені до одного з цих класів [7: 8]. Незважаючи на те, що запропонована класифікаційна схема репрезентована кількісно п'ятьма групами, за своїм змістовим наповненням вона фактично повторює аналізовану чотирискладову. Такого висновку можна дійти в результаті докладного вивчення кожної групи. До першої з них (baptismal or personal names) Ч. У. Бардслі відніс англійські прізвища, похідні від особових імен. У її межах дослідник виокремив: 1) імена, що існували в період до завоювання та збереглися після нього (names that preceded and survived the Conquest); 2) імена, привнесені норманами (names introduced or confirmed by the Normans); 3) імена з церковного календаря святих (names from the Calendar of the Saints); 4) імена, мотивовані назвами фестивалів та свят (names from Festivals and Holy-days); 5) патроніми, похідні від назв професій і посад (patronymics formed from occupations and officerships); 6) матроніми (metronymics); 7) імена зі Святого Письма (names from Holy Scripture) [7: 20]. Принагідно зауважимо, що означена типологія відіменних прізвищ дійсно не може бути безпосередньо застосована до української антропосистеми, з огляду на значні відмінності у джерелах формування британського та українського іменників. Окрім мовних, маємо на увазі також ті екстралінгвальні чинники, які сприяли появі значної кількості специфічних національних онімів (англо-саксонське та норманське завоювання Британії). До другої категорії (local surnames) уналежено прізвища, мотивовані назвами різних географічних об'єктів, пов'язаних із народженням та проживанням носіїв. Остання група прізвищ за класифікацією Ч. У. Бардслі представлена прізвищами відпрізвиськового походження. Науковий інтерес

викликають третя (official names) та четверта групи (occupative surnames), які фактично репрезентують єдиний широкий у семантичному плані клас прізвищ, в основах яких засвідчено назви видів діяльності людей. Відмінність полягає в тому, що до групи “official names” Ч. У. Бардслі відніс оніми, утворені від назв середньовічних посад, титулів, а до групи “occupative surnames” – прізвища, похідні від назв професійних занять людей. На нашу думку, такий поділ є дещо умовним, оскільки в обох випадках ідеться про лексеми, що відображають соціальну стратифікацію: станова організація європейського феодального суспільства розподілялася на два вищих стани (дворянство і духовенство) та непривілейований третій стан (купці, ремісники, селяни) [1: 36]. Зважаючи на це, прізвища, в основі яких були збережені назви церковних та світських посад, титулів, професій, видів занять, варто розглядати як єдину категорію професійно-посадових прізвищ. Наше припущення підтверджують сучасні дослідження, у яких використовують усталену типологічну схему поділу прізвищ на групи, однією з яких є категорія похідних від назв роду занять та посад прізвищ: “surnames of occupation or office” у типології словника англійських прізвищ П. Г. Рині (P. H. Reaney) [14: XIII]. Такої ж позиції дотримувалися також деякі попередники Ч. У. Бардслі, зокрема М. А. Лоуер (M. A. Lower) у лексикографічній праці “Patronymica Britannica: a dictionary of the family names of the United Kingdom” (London, 1860) з-поміж інших виокремлював групу прізвищ, мотивованих назвами роду занять, професій та посад (Surnames derived from Trades, Occupations, and Offices) [12: XV]. Тож попри те, що типологічна схема Ч. У. Бардслі кількісно репрезентована п'ятьма структурними елементами, за змістовим наповненням вона співвідносна з аналізованою чотирискладовою.

У XX ст. досліджувана типологія прізвищ з'являється у наукових студіях багатьох європейських ономастів. У 1946 р. нідерландський лінгвіст М. К. Баерт (M. C. Baert) опублікував дослідження “Oostbrabantse persoonsnamen uit de 14de eeuw”, у якому аналізовані східнобрабантські антропоніми XIV ст. скласифіковані як такі, що: 1) вказують на походження (d'après l'origine); 2) позначають професії (noms de famille désignant un métier); 3) виражають якість (noms exprimant une qualité); 4) містять вказівку на родинні зв'язки (noms indiquant une parenté) [6]. Оминаючи увагою термінологічні відмінності, відзначаємо схожість цієї схеми з аналізованим варіантом.

У французькій ономастиці увагу привертає робота А. Валлета (A. Vallet) “Les noms de personnes du Forez et confins (actuel département de la Loire) aux XIIe, XIIIe et XIVe siècles” (Paris, 1961). Дослідник поставив за мету укласти власну класифікаційну схему антропонімів, яка була б простішою за багатокomпонентні типології, запропоновані його сучасниками, зокрема бельгійським топонімістом та антропонімістом О. Вінсентом (A. Vincent), а також французьким істориком Р. Сен-Жуаном (R. de Saint-Jouan). У результаті оніми було розмежовано в такий спосіб: I. хресні наймення: 1) давні латинські назви (anciens noms latins); 2) германські імена (noms germaniques); 3) християнські імена (noms chrétiens); II. 1) хресні імена (noms de baptême); 2) топоніми (назва землі або села, із якого походить особа) (toponymes); 3) назви професій (noms de métiers); 4) прізвиська (Sobriquet); 5) нез'ясовані оніми (inexpliqués) [16: 32–34].

Автор низки фундаментальних робіт з британської ономастики другої половини XX ст., укладач словників англійських прізвищ П. Г. Рині (P. H. Reaney) у передмові до лексикографічної праці “A Dictionary of English Surnames” (London and

New York, 2006), перше видання якого вийшло у світ у 1958 р. та охоплювало понад 4 000 онімів, декларує доцільність саме такої чотирискладової класифікації прізвищ: 1) відлокальні прізвища (local surnames); 2) прізвища, що вказують на родинні відносини (surnames of relationship); 3) прізвища, утворені від назв роду занять або посади (surnames of occupation or office); 4) прізвиська (nicknames) [14: XIII]. Докладно аналізуючи групу онімів, антропооснови яких вказують на родинні відносини, П. Г. Рині звертає увагу на термінологічні аспекти, пов'язані з нею. Дослідник зауважує, що в ономастичних студіях часто її кваліфікують як патронімічні прізвища (patronymics), однак така назва викликає чимало заперечень, оскільки багато сучасних англійських прізвищ утворилося від жіночих наймень, а з іншого боку, деякі антропооснови зберігають інформацію про інші види родинних стосунків (усиновлення тощо): *Fathevedsteppeson, Hannebrothir, Raweswyf* [14: XVII]. З огляду на це, в межах означеної групи дослідник виокремлює оніми, похідні від патронімів та матронімів. Інші групи так само репрезентовані підгрупами, однак у словнику подано лише їх узагальнений опис без чіткої систематики, що не дає змоги вибудувати чіткішу схему.

У сучасній британській ономастиці так само, як і в попередні десятиліття спостерігаємо доволі послідове застосування аналізованої типологічної схеми. Ідеться як про окремі наукові публікації, так і вагомні лексикографічні праці. Інформацію про загальновизнаний характер класифікації прізвищ відповідно до етимологічного значення тих слів, що послуговували твірною базою для антропонімів та семантики антропооснов подає у науковій статті "Surname Typology and the Problem of Inconsistent Classification" (2013) Д. Г. Паркін (D. H. Parkin). У його роботі вона представлена у традиційному вигляді: 1) назви місць (location names); 2) назви роду занять (occupational names); 3) прізвиська (nicknames); 4) патроніми (patronymics) [13].

Поділ прізвищ на чотири основні типи вважається загальноприйнятим також в американській ономастиці. У найвідомішому лексикографічному виданні "The Dictionary of American Family Names" (Oxford, 2003), кваліфікованому як перша спроба пояснити історію та походження 70 000 найуживаніших прізвищ у США, запропоновано класифікувати зафіксовані антропоніми на незначну кількість груп: 1) патронімічні прізвища (patronymic names); 2) прізвища, похідні від назв занять (occupational names); 3) відпрізвиськові прізвища (surnames from nicknames); 4) прізвища, похідні від назв місць (local names) [8: XIV]. Кожну з означених груп поділено на підгрупи. У межах першої групи зібрано прізвища, які утворили патроніми, матроніми, лексеми на позначення інших родинних зв'язків, лексеми зі значенням відсутності родинних зв'язків. Прізвища, похідні від роду занять денототатів, П. Генкс (P. Hanks) диференціює за двома критеріями: за семантикою антропооснов (широкий спектр професій, видів занять людей та посад, відображених у твірних основах прізвищ) та способами творення прізвищ (творення за допомогою спеціальних антропонімних суфіксів від лексем зі значенням назви професій, а також формування в результаті метонімії на основі певної подібності чи перенесення ознак з об'єкта на суб'єкт, наприклад, прізвища, в основі яких збереглися назви інструментів, товарів тощо). До цієї групи дослідник також зараховує антропоніми, твірні основи яких є апелюваннями зі значенням соціального статусу (status names), хоча й не відкидає можливості уналежнення таких одиниць до групи відпрізвиськових прізвищ. Групу прізвищ, похідних від назв місць, так само проаналізовано у двох напрямках: оніми, мотивовані топографічними назвами

(topographic names) та об'єктами проживання (habitational names), а також оніми, що вказують на місце походження денотата – регіональні й етнічні назви (regional and ethnic names) та будинкові назви (house names).

У новітній лексикографічній праці “The Oxford Dictionary of Family Names in Britain and Ireland” (Oxford, 2016) колектив редакторів П. Генкс, Р. Коутс, П. МакКлур (P. Hanks, R. Coates, P. McClure) запропонували типологію прізвищ із п'яти компонентів, окремо подаючи оніми, в основах яких були засвідчені назви на позначення статусу особи:

1) прізвища, мотивовані назвами місць (locative names): а) топонімами (toponymic names); б) етнічними та регіональними назвами (ethnic or regional names); в) топографічними назвами (topographic names);

2) прізвища, у яких збережено вказівку на родинні зв'язки (relationship names): а) давні англійські особові імена (old English personal names); б) дані скандинавські особові імена (old Scandinavian personal names); в) англо-норманські французькі особові імена (Anglo-Norman French personal names); г) пестливі форми норманських французьких та середньовічних англійських особових імен (pet forms of Norman French and Middle English personal names); д) імена на -s та -son (names ending in -s and -son);

3) occupational names;

4) status names;

5) nicknames [9: XVII]. Оминаючи увагою термінологічні розбіжності й трансформації деяких підгруп, вважаємо класифікацію за змістовим наповненням аналогічною аналізованій.

Видання “American Surnames” (Chilton, 1969) Е. К. Сміта (E. C. Smith), присвячене найпоширенішим прізвищам американців, так само використовує поділ прізвищ на чотири групи, причому автор наголосив, що застосована в роботі класифікація загалом є типовою, однак найбільш прикметним є зауваження автора щодо деяких термінологічних розбіжностей. Зокрема в американських ономастичних студіях часто оперують такими назвами на позначення категорій прізвищ за етимологічною ознакою, як “sire-names”, “trade-names”, “nick-names”, “place-names” [15]. Останню із них фіксуємо в контексті міжнародного опитування з питань ономастичної термінології, де знаний російський ономаст О. Суперанська, коментуючи необхідність застосування загальноприйнятих ономастичних термінів на кшталт onymisation, anthroponym, toponym, навела приклад терміна “place-name” як одного з національних термінів, яким надається перевага [10: 198]. Це дає підстави припустити, що назви є “sire-names”, “trade-names”, “nick-names”, “place-names” здебільшого функціонують саме в американській ономастиці. Підтвердженням можуть слугувати матеріали Міжнародної ради ономастичних наук (ICOS), а саме Перелік ключових ономастичних термінів, де терміни “sire-names”, “trade-names” не зафіксовані, термін “nickname” вживається у значенні додаткової, зазвичай характеристичної неофіційної власної назви людини, а термін “place name” відсилає до загальноприйнятого “toponym” [11].

Подальший аналіз типології прізвищ у виданні “American Surnames” засвідчує, що кожна група розмежована на підгрупи. Наприклад, у межах категорії прізвищ походження яких пов'язано з родинними стосунками, Е. К. Сміт окреслив прізвища, похідні від християнських імен, імен Старого та Нового завіту, англосаксонських, литовських, голландських, слов'янських, скандинавських,

ірландських, шотландських тощо імен. У межах категорії прізвищ, похідних від назв професій та занять людей, виокремлено такі семантичні групи антропооснов: 1) наглядачі; 2) службовці; 3) коваль; 4) мірошник; 5) лісник; 6) слуги маєткові; 7) візник; 8) посильний; 9) пастух; 10) міські професії; 11) професії, пов'язані з землею; 12) швець; 13) чоботар; 14) роботи в шерстяній промисловості; 15) робота в харчовій промисловості; 16) полювання; 17) риболовля; 18) шкіра; 19) камінь; 20) купці; 21) музика і карнавал; 22) карбування монет; 23) сторож; 24) металургія; 25) покрівля; 26) мотузка; 27) книги; 28) церковні канцелярії; 29) боротьба; 30) різні види занять [15].

Висновки. Результати проведеного дослідження демонструють, що в британській та американській ономастиці останніх десятиліть послідовно застосовують схему типологічної класифікації прізвищ із чотирма складовими. Вона є результатом багаторічних пошуків найбільш оптимального способу впорядкування прізвищ відповідно до особливостей їх творення (власне спосіб творення, семантика твірних основ, етимологія, шлях, походження, час виникнення онімних одиниць). Водночас, попри певну узгодженість щодо загального змістового наповнення кожної групи, спостерігаються певні термінологічні розбіжності, немає серед науковців також єдності щодо подальшого членування означених груп. Попри певну універсальність аналізована класифікація не набула поширення в українській та російській ономастиці.

Перспективи використання результатів дослідження. Результати дослідження можуть бути використані для подальшого вивчення питання лексико-семантичної та словотвірної-структурної класифікації прізвищ у західноєвропейській та слов'янській ономастиці.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. *Добреньков В.* Социология : в 3 томах / В. Добреньков, А. Кравченко. – Москва : ИНФРА-М, 2000. – Т. 2: Социальная структура и стратификация. – 536 с.
2. *Крип'якевич І.* Львівська Русь в першій половині XVI ст. : дослідження і матеріали / І. Крип'якевич. – Львів : б. в., 1994. – 394 с.
3. *Пиртей П. С.* Словник лемківської говірки : матеріали для словника / П. С. Пиртей. – Legnica-Wrocław 2001. – 460 с.
4. *Трубачев О. Н.* Из материалов для этимологического словаря фамилий России: Русские фамилии и фамилии, бытующие в России / О. Н. Трубачев // Этимология 1966: Проблемы лингвогеографии и межъязыковых контактов. – Москва : Наука, 1968. – С. 3–53.
5. *Унбегаун Б. О.* Русские фамилии / Б. О. Унбегаун. – Москва : Прогресс, 1989. – 448 с.
6. *Baert C.* Oostbrabantse persoonsnamen uit de 14de eeuw (onuitgegeven licentiaatsverhandeling KU Leuven) / C. Baert. –1946. – Manuscript.
7. *Bardsley C. W.* English Surnames: Their Sources and Significations / C. W. Bardsley. – London, 1873. – 543 p.
8. *Dictionary of American Family Names* / ed. by P. Hanks. – Oxford : Oxford University Press, 2003. – Vol. 1. – 2992 p.
9. *Hanks P.* The Oxford Dictionary of Family Names in Britain and Ireland / P. Hanks, R. Coates, P. McClure. – Oxford : Oxford University Press, 2016. – 2992 p.
10. *Harvalfk M.* Caffarelli E. Onomastic terminology: an international survey / M. Harvalfk // Rivista Italiana di Onomastica. – Vol. XIII (2007). – № 1. – P. 181–220.

11. List of Key Onomastic Terms [Electronic resource]. – Regime of access: <https://icosweb.net/drupal/sites/default/files/ICOS-Terms-en.pdf>
12. Lower M. A. *Patronymica Britannica: a dictionary of the family names of the United Kingdom* / M. A. Lower. – London : J. R. Smith, 1860. – 443 p.
13. Parkin D. H. Surname typology and the problem of inconsistent classification / D. H. Parkin // *Names: A Journal of Onomastics*. – 2013. – 61 (4). – P. 200–211.
14. Reaney P. H. *A Dictionary of English Surnames* / P. H. Reaney, R. M. Wilson. – London and New York, 2006. – 3541 pp.
15. Smith E. C. *American Surnames* / E. C. Smith. – Chilton : Chilton Book Company, 1969.
16. Vallet A. *Les noms de personnes du Forez et confins (actuel département de la Loire) aux XIIe, XIIIe et XIVe siècles* / A. Vallet. – Paris, 1961. – 323 p.

REFERENCES

1. Dobren'kov, V., Kravchenko, A. (2000). *Sociologija: v 3 tomah*. Moskva: INFRA-M, t. 2: *Social'naja struktura i stratifikacija*.
2. Krypiakevych, I. (1994). *Lvivska Rus v pershii polovyni XVI st.: doslidzhennia i materialy*. Lviv : b. v.
3. Pyrtei, P. S. (2001). *Slovnyk lemkiivskoi hovirky: materialy dlia slovnyka*. Legnica-Wrocław.
4. Trubachev, O. N. (1968). Iz materialov dlja jetimologicheskogo slovarja familij Rossii: Russkie familii i familii, bytujushhie v Rossii. In: *Jetimologija 1966: Problemy lingvogeografii i mezh#jazykovyh kontaktov*. Moskva: Nauka, 3–53.
5. Unbegaun, B. O. (1989). *Russkie familii*. Moskva: Progress.
6. *Dictionary of American Family Names*. (2003). / ed. by P. Hanks. Oxford: Oxford University Press, vol. 1.
7. Hanks, P., Coates, R., McClure, P. (2016). *The Oxford Dictionary of Family Names in Britain and Ireland*. Oxford: Oxford University Press.
8. Harvalfk, M. Caffarelli, E. (2007). Onomastic terminology: an international survey. In: *Rivista Italiana di Onomastica, vol. XIII (2007), № 1*, 181–220.
9. *List of Key Onomastic Terms*. Retrieved from <https://icosweb.net/drupal/sites/default/files/ICOS-Terms-en.pdf>
10. Lower, M. A. (1860). *Patronymica Britannica: a dictionary of the family names of the United Kingdom*. London: J. R. Smith.
11. Parkin, D. H. (2013). Surname Typology and the Problem of Inconsistent Classification. In: *Names: A Journal of Onomastics, 61 (4)*, 200–211.
12. Reaney, P. H., Wilson, R. M. (2006). *A Dictionary of English Surnames*. London and New York.
13. Smith, E. C. (1969). *American Surnames*. Chilton: Chilton Book Company.
14. Vallet, A. (1961). *Les noms de personnes du Forez et confins (actuel département de la Loire) aux XIIe, XIIIe et XIVe siècles*. Paris.

Стаття надійшла до редколегії 30. 04. 2019
прийнята до друку 09. 06. 2019

STRUCTURING OF FAMILY NAMES IN UKRAINIAN AND FOREIGN ONOMASTICS

Oksana Chornous

*PHEI "Kropyvnytskyj Institute of State and Municipal Governance",
Philosophy and Humanities Department,
73, Mykoly Levyt'skoho Str., Kropyvnytskyj, Ukraine, 25026,
Phone (0 522) 27 46 40
e-mail: trolly@ukr.net*

The need to establish a coherent, logical, consistent typology of family names belongs to a range of the most relevant problems in Ukrainian onomastics. Studies in this area were started at the end of the 19th century and were intensified in the 20th century. During this time several classifications of family names by their origin and semantics were created by leading surname scholars and received some recognition. However, our attention was drawn to the typological system of family names, represented by four groups, which did not get large popularity in Ukrainian onomastics, but is widely used by foreign surname scholars. This is a classification of surnames, described in the article "Lvivska Rus v pershii polovyni XVI st.: doslidzhennia i materialy" in 1907 by I. Krypiakievych. He defined four groups of surnames with the etymological and the motivational approach: 1) surnames derived from relationship; 2) surnames derived from a location; 3) surnames derived from an occupation; 4) surnames derived from a nickname. The author described in detail each group, distinguishing subgroups and giving examples.

In Russian onomastics, there are some records about this typology of surnames in O. Trubachov's and B. Ubengaun's works. Scientists had provided grounded refutation of allegations on the universality of this typology, which was claimed by Western European onomasts. They underlined some peculiarities of the structure and origin of Russian surnames, which are significantly different from the structure and origin of French, English and German surnames as well as some Slavic. And that explains, in part, why the analyzed typology did not find wide application in the East Slavic onomastics. Instead, most surname scholars in Western Europe and the USA recognize four main classes of surname. It was first documented in the second half of the 19th century in C. W. Bardsley's "English Surnames: Their Sources and Significations". In the 20th century it is found in Dutch and French works on onomastics, as well as some British and American dictionaries such as "A Dictionary of English Surnames", "The Dictionary of American Family Names", "The Oxford Dictionary of Family Names in Britain and Ireland", "American Surnames". Authors often use different names to refer to the same groups, for example: baptismal or personal names/patronymics/relationship names.

Keywords: Ukrainian onomastics, foreign onomastics, surname, typology, group of surnames.